

Folklór sa nedá kanonizovať

S Jelou Abasovou o jazykovej dvojdomosti a dotykoch starého sveta

Jela Abasová. Foto Martin Miček

Proč bychom měli číst pohádky a staré mýty? Se slovenskou autorkou píšící fantasy v češtině a haiku ve slovenštině (viz ukázky na s. 23) jsme mluvili o rozdílném rytmu obou jazyků, zdrojích mytologické obraznosti, povaze folkloru i o tom, proč si vůči němu tolik lidí vypěstovalo odpor.

KAMILA SCHEWCZUKOVÁ

Píšete po česky aj po slovensky.

Rozhoduje u vás žáner o voľbe jazyka?

Vyvíjalo sa to, ale existuje konkrétny dôvod, prečo píšem môj hlavný žáner, fantasy, práve po česky. Vyrastala som na Hobitovi a Pánovi prsteňov, na seriáli Červený trpaslík a rozprávke Posledný jednorožec. Všetky tieto veci sme mali doma v češtine. Keď som ako štrnásťročná začínala písať poviedky, skúšala som to po česky, keďže sa mi fantastika a dobrodružstvo spájali práve s týmto jazykom. Vtedy som písala len pre svoju najlepšiu kamarátku, ale ani jedna z nás nevedela dobre po česky. Vychádzala som len z toho, čo som mala načítané a napočúvané z televízie.

Keď som začala texty posilať do súťaží, skúšala som to v oboch jazykoch. Vtedy mi moju češtinu porota oprávnene skritizovala, takže som sa v nej potom dlho nič poslať neodvážila. V priebehu nasledujúcich rokov som sa zoznámila s viacerými ľuďmi z českej fantasy komunity a tým, ako som čítala ich poviedky a pomáhala s opravami, som sa postupne zlepšovala. Dlhو som publikovala poviedky po slovensky, neskôr som jazyky striedala.

Knihu *Tri čtvrtě na šílenství* som začala písať v slovenčine. Až v polovici som sa sama seba spýtala, kde ju chcem vydať. Uvedomila som si, že ak ju vydám na Slovensku alebo po slovensky, veľká časť z česko-slovenskej komunity ju nebude čítať, lebo najmä mladšia generácia Čechov, ktorí pritom tvoria významnú časť mojich potenciálnych čitateľov, má so slovenčinou problémy. A to by ma mrzelo. Rozhodla som sa, že knihu vydám v Česku, napísanú časť preloží. Vrátila som sa k tomu, čo som pôvodne chcela – písať fantasy v češtine.

Slovenčina sa mi viac spája s tradíciou a s rozprávkami. Aj haiku som odjakživa písala iba v slovenčine. Tie jazyky sú vo veľa veciach iné. Majú iný náboj a dajú sa s nimi robiť trochu iné veci. Keď chcem dosiahnuť rovnaký efekt, musím použiť rôzne prostriedky.

Medzi podobnými jazykmi sú tie nuansy veľmi jemné. Aké bolo prekladať do tohto čísla sama seba? Povedali by ste, že tie jazyky majú iný rytmus?

Áno. A nielen rytmus, líši sa aj dĺžka slov a ich vyznenie. V niektorých prípadoch je obratnejšia čeština, v iných slovenčina. Vnímala som to pri prekladaní svojej knihy. Sú v nej štyri línie z pohľadu rôznych postáv a jedna z nich sa mi dosť ťažko prekladala. Vtedy som si uvedomovala, že som v slovenčine volila slová a rytmus, ktoré do češtiny nesedia. Musela som tak urobiť veľa štylistických zmien, aby text opäť znel prirodzene.

Prekladať svoje haiku do tohto čísla bolo úplne nové, ale šlo to celkom rýchlo. Najviac ma zdržalo počítanie slabík, ktoré sa nie vždy v modernom haiku dodržiava, ale ja sa snažím. Básne som prekladala po dlhšej dobe, ale tie, čo sme vybrali, boli pre preklad vhodné.

Je to možno tým, že majú v sebe niečo epické?

Asi áno. Teraz mám väčšinu básní na tento spôsob. Takéto kvázimytologické texty píšem najmä v slovenčine. Ako malá som totiž veľa čítala slovenské ľudové rozprávky. Ťažko som si potom zvykla na modernú slovenčinu, ktorá je ochudobnená o rôzne krásne, irečité výrazy.

Aké sú vaše zdroje tejto kvázimytologickej obraznosti? Sú úplne iné než u fantasy, alebo sa prelínajú? Veď aj Tolkien je nakoniec kvázimytologický...

Rozhodne sa prelínajú. Tolkien vytvoril vlastnú mytológiu a aj jeho fantasy texty majú silne mytologický nádych, čo ma veľmi ovplyvnilo. Takisto mnohé jeho básne z Hobita a Pána prsteňov viem doteraz naspamäť. Formovali ma aj rozprávky, hlavne slovenské, ale aj napríklad anglické. A mytológie, najmä egyptská, ďalej grécka či fínska Kalevala. Významne na mňa vplýva aj príroda slovenských lesov a Škótskej vysočiny, kam sa veľmi rada vraciam. Ďalším zdrojom inšpirácie je pre mňa japonská kultúra, najmä gejša. Je dôležité zachovávať zvyšky starého sveta a práve u gejši je to ešte živé, aj keď ťažko skúšaná tradícia.

Postupne som si začala všimnúť vzorce, ktoré často spájajú geograficky veľmi vzdialené príbehy. Veľmi ma baví tieto vzorce zachytávať, interpretovať a prenášať do svojich textov. Moje volanie je snažiť sa dotknúť starého sveta, podržať ho tu.

A nadväzovať kontinuitu – ako keby celý svet bol príbeh a my sme nemali zabúdať na staršie kapitoly... Mňa baví aj skúmať, prečo sa k týmto formám rozprávania zasa vraciame.

Áno, dnes ľudia strácajú kontakt so starými mýtmi, ale zároveň po nich stále túžia. Asi preto sa vraciame k rozprávkam a poverám, lebo pociťujeme ten deficit. Mýty tu s nami boli strašne dlho, tisícky rokov. Poslednou dobou rýchlo miznú. Väčšina ľudí, ktorých poznám, nikdy nečítala ľudové rozprávky. Vedia málo o starom svete, čo je hrozná škoda. Pri rozhovore s nimi sa niekedy cítim úplne oddelená.

Aha, a ja som považovala za samozrejmosť, že mi boli čítané české aj slovenské rozprávky, Petiškovce grécke mýty... Mám pocit, že toto „odpojenie“ súvisí s modernitou. A postmoderna zasa nechcela veľké príbehy, všetko sa fragmentarizovalo, individualizovalo.

V podstate sa to začalo už sťahovaním do miest. Ani na dedinách to už nie je ako voľakedy, aj keď tam to ostáva viac. Ja som vyrastala v meste, ale rodina mojej mamy býva na dedine, takže som videla aj jeden, aj druhý svet. Napríklad keď mi babička zrazu začala rozprávať, ako sa zbaviť urieknutia, pritom nikdy o ničom takom nehovorila. Zvyšky alebo spomienky existujú, ale bojím sa, že sa počas niekoľkých generácií stratia, ak sa pre to niečo neurobí. Prípadne ak sa to aj nestratí, kontakt s folklórom už nebude taký živý. Ľudia si budú pamätať, že sa to robilo takto, ale už to nebudú takým spôsobom prežívať.

Rovnaká obava tu pritom bola už v 19. storočí. Od doby, keď vznikol pojem folklór, ide o predstavu starého, pôvodného sveta, ktorý treba zachrániť. Možno je to skôr úzkosť moderného človeka. Teraz však folklór oživa v literatúre. A keď jej príbehy chápeme ako niečo, čo spoluutvára tento svet, mohla by v tom mať literatúra ohromný potenciál. Súhlasím. Pre mňa odmala mali príbehy obrovskú váhu. Tie najväčšie, ktoré som čítala, vnímam doteraz podobne, ako keby som ich prežila.

Folklór sú všetky tie veci, ktoré už vo chvíli, keď sa zapíšu, prestávajú byť živé a aktuálne. Síce môžu byť veľmi verné vtedajšiemu stavu spoločnosti, no svet, v ktorom boli zapísané, prestáva v ďalšom okamihu existovať.

Tu narážame na rozdiel medzi písaním a orálnou tradíciou. Folklór býval spájaný s opakovaním vo variáciách. Písmo neumožňuje niečo meniť, vždy už kanonizuje. Asi aj my máme túžbu robiť to isté spätne s folklórom... Presne. Snažíme sa kanonizovať niečo, čoho charakteristickou vlastnosťou je práve to, že nie je kanonické, že sa môže meniť a vyvíjať v čase aj v závislosti od toho, kto rozpráva a pri akej príležitosti.

Poznám dosť Slovákov a Sloveniek, ktorí neznášajú folklór. Väčšinou ide o ľudí, ktorí odišli zo Slovenska do Česka. Nechápu, prečo sa tým chcem zaoberať a prečo si myslím, že folklór môže byť emancipačný. Ako si tento odpor vysvetľujete?

Jedna z príčin môže byť, že je folklór ľuďom často vnucovaný neprirodzeným spôsobom a mimo kontextu. Potom si k nemu nedokážu vytvoriť zdravý vzťah. Pokiaľ sa dieťa prirodzenou cestou odmala nezoznamuje s rozprávkami, mýtmi, ľudovou kultúrou a podobne, v dospelosti musí vynaložiť aktivnú snahu na doplnenie chýbajúceho povedomia. A na to má málokto dospelý človek čas. Skrátka – ak sa dieťa prvýkrát zoznámí s ľudovými rozprávkami až v škole, je niečo zle. Nie je v moci pedagóga dohnať to, čo rodičia zameškali. Deti by sa mali stretnúť s rozprávkami už v rodinách, mali by mať základ, na ktorom by škola len stavala.

Jela Abasová (nar. 1993) píše slovensky a česky. Jej tvorba zahŕňa fantasy (zejména arcanepunk a umělou mytologii) a poezii (haiku a klasické básně). V roce 2025 debutovala fantasy románem *Tri čtvrtě na šílenství*, vydaným v nakladatelství Host. Publikovala například v časopisech *Glosolália*, *Romboid*, *Fraktál* a v antologiích *Žena s drakem* (2017), *Jiný kraj* (2023) a *Tiché ihriská zaplňané tušom rýchlej hry* (2024).